

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86
ББК 88

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 318 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до
Переліку наукових фахових видань України з психології**
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222) .

Свідоцтво про державну реєстрацію: **Серія КВ № 18713-7513 Р**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Оpubліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №4 від 30 березня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

- uchastju, prysvjach. 120 richnyci z dnja narodzh. M. O. Bernshtejna (16–17 veres. 2016 r., m. Vinnycja, Komun. vyshh. navch. zakl. «Vinnyc'ka akademija neperervnoi' osvity») : u 3-h t. T. 3. – Vinnycja ; Kyi'v : OOO «Al'fa Reklama», 2016. – S. 85–88.
8. Romanjuk V. L. Stres-stijkist' jak komponent psyhichnogo zdorov'ja ljudyny / V. L. Romanjuk ; Sekcija 15. Psyhologichni nauky ; Pid-sekcija 2. Medychna psyhologija // Zbior artykutow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej «NOWOCZESNE BADANIA PODSTAWOWE I STOSOWANE» (30.07.2016 – 31.07.2016). Warszawa: Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – Str. 46–50.
 9. Chelovek: anatomija, fiziologija, psihologija : jencikloped. illjustrir. slovar' / pod red. A. S. Batueva, E. P. Il'ina, L. V. Sokolovoj. – SPb. : Piter, 2007. – S. 590–591.

Romaniuk V.L. THE INVESTIGATIONS OF MENTAL HEALTH OF AN INDIVIDUAL BASED ON THE LEVEL OF ANXIETY

In the article, according to the results of theoretical and practical investigations, functional evaluation of mental health based on the level of anxiety has been suggested. It will contribute to the transition from qualitative to quantitative evaluation of the constituents of mental health of an individual.

Moreover, mental health of an individual significantly depends on stress as the general adaptation syndrome and non-specific responsiveness of the organism with the dynamics of the corresponding stages (anxiety, resistance, exhaustion). Indeed, a continuing high level of anxiety of the first stage of stress with the significant change of the main indicators of homeostasis generally characterizes stress-vulnerability of the human organism, while a low level of anxiety characterizes relative stress resistance. The second stage of stress generally provides the mechanisms of the optimal stress resistance of the human organism due to the reversion to the assumed norm of the main indicators of homeostasis. In its turn, the third stage of stress reveals the low efficiency of adaptation-compensatory mechanisms and, correspondingly, the substantial stress-vulnerability of a human being. In this context, a certain level of anxiety is viewed as the essential component of mental health and, correspondingly, stress resistance and stress-vulnerability of an individual, considering age and sex peculiarities in certain occupational environments, as well as during the learning process.

Furthermore, the probability of mental and behavioral disorders of an individual, including the probability of affective, psychogenic (neurotic), and psychosomatic disorders can be predicted based on the level of anxiety and, correspondingly, stress resistance and stress vulnerability. In general, these investigations are aimed at the introduction of theoretical and practical constituents of mental health of an individual in relation to the activity of emotional and cognitive spheres, as well as etiology and pathogenesis of mental and behavioral disorders.

Key words: mental health, anxiety, stress resistance, stress vulnerability, mental and behavioral disorders, individual.

УДК 159.9:005.334-057.19

О.В. РУДЮК

СМИСЛОДІЯЛЬНІСНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ У БЕЗРОБІТНИХ

Статтю присвячено емпіричній розробці концепту переживання з позиції верифікації його смислodianьного характеру. Зокрема, вивчено особливості смислodianьної детермінації переживання кризи у безробітних. Емпіричними корелятами особливостей смислodianьної детермінації переживання кризи у безробітних визначено характеристики їх смисложиттєвих орієнтацій, особистісної самоактуалізації та особистісних атрибуцій. Також виявлено зв'язок між рівнем інтенсивності переживання кризи у безробітних та характеристиками їх смисложиттєвих орієнтацій, особистісної самоактуалізації та особистісних атрибуцій. Узагальнення емпіричних даних дало підстави стверджувати, що смисложиттєва феноменологія, як і самоактуалізаційна, визначає змістовний характер переживання кризи у безробітних.

Ключові слова: особистість, безробіття, криза, переживання кризи, смислodianьний характер переживання, смисложиттєві орієнтації, особистісна самоактуалізація, особистісні атрибуції.

Статья посвящена эмпирической разработке концепта переживания с позиции верификации его смыслодеятельного характера. В частности, изучены особенности смыслодеятельного детерминации переживания кризиса у безработных. Эмпирическими коррелятами особенностей смыслодеятельного детерминации переживания кризиса у безработных определены характеристики их смысложизненных ориентаций, личностной самоактуализации и личностных атрибуций. Также выявлена связь между уровнем интенсивности переживания кризиса у безработных и характеристиками их смысложизненных ориентаций, личностной самоактуализации и личностных атрибуций. Обобщение эмпирических данных дало основания утверждать, что смысложизненная феноменология, как и самоактуализационная, определяет содержательный характер переживания кризиса у безработных.

Ключевые слова: личность, безработица, кризис, переживание кризиса, смыслодеятельный характер переживания, смысложизненные ориентации, личностная самореализация, личностные атрибуции.

Постановка проблеми. Наукова рефлексія кризових процесів, які відбуваються у площині відношень зайнятості, вимагає ґрунтовного осмислення та концептуальної розробки шерегу найбільш актуальних проблемних аспектів, пов'язаних передусім з їх конструктивним подоланням. Подолання кризових явищ, релевантних сфері трудової зайнятості, пов'язане з переживаннями. Переживання в такому випадку виступають найбільш змістовним операціональним еквівалентом для фіксації процесів, які розгортаються у площині суб'єктивно-сміслової активності особистості, адже воно змістовно конкретизує її перетворюючу активність в умовах кризи, виводить її за межі простого відновлення рівноваги, забезпечуючи тим самим конструювання нової соціальної ситуації зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному дослідницькому просторі предметне поле сучасної наукової дискусії з приводу найбільш актуальних аспектів зазначеної проблематики представлене потужним фактажем теоретичних та емпіричних узагальнень (Ф. Василюк, К. Ізард, С. Максименко, О. Саннікова та ін.). Зокрема, переживання як систему афективних, когнітивних і особистісних компонентів розглядали Б. Ананьєв, Б. Братусь, Ф. Василюк, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Маслоу та ін. Уявлення про структурну організацію феномену переживання знайшли емпіричну розробку у дослідженнях І. Бринзи, Л. Вязнікової, О. Донченко, Т. Титаренко, М. Кліщевської, А. Лібіної, І. Пахно, Е. Рябової та ін. Попри велику кількість досліджень природи та механізмів переживань сьогодні бракує наукових розвідок, присвячених проблемі переживання, як процесу активного діяльнісного подолання. Зокрема, в нашому дослідженні зроблено спробу емпіричної верифікації смислodianісного характеру *переживання*, як процесу активного діяльнісного перетворення кризової життєвої ситуації.

Мета статті полягає в емпіричному дослідженні особливостей смислodianісної детермінації переживання кризи у безробітних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом емпіричного дослідження стала безробітна молодь віком від 18 до 35 років з різним стажем безробіття. Якісна структура вибірки, яка налічувала 137 осіб, відповідала соціально-демографічним і професійним характеристикам безробітних, зареєстрованих Рівненським міським центром зайнятості, на базі якого і проводилася основна частина дослідження. Емпіричними корелятами особливостей смислodianісної детермінації переживання кризи у безробітних є характеристики їх *смисложиттєвих орієнтацій, особистісної самоактуалізації та особистісних атрибуцій*. Дослідження смисложиттєвих орієнтацій безробітних було проведене за допомогою методик: «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д. Леонтьєв) [2], «Хто Я?» (М. Кун, Т. Макпартленд) [4], «Тест визначення індивідуальної міри рефлексивності» (О. Карпов, В. Пономарьова) [1]. Характеристиками смисложиттєвих орієнтацій безробітних визначено: «цілі в житті», «процес життя», «результативність життя», «локус контролю-Я», «локус контролю-життя», «осмисленість життя», «рефлексивність», «професійну ідентичність». Дослідження особистісної самоактуалізації безробітних було проведене за допомогою модифікованої нами методики «Діагностика рівня саморозвитку» (Л. Бережнова) [6] і «Самоактуалізація особистості» (Е. Шостром) [5]. Характеристиками їх особистісної самоактуалізації визначено: «часову компетентність», «опору на себе», «сенситивність», «спонтанність», «самоповагу», «самоприйняття», «синергічність», «пізнавальні потреби», «креативність», «мотивацію саморозвитку». Дослідження особистісних атрибуцій безробітних було проведене за допомогою методики «Рівень суб'єктивного контролю» (Є. Бажин, О. Голинкіна, О. Еткінд) [5]. Характеристиками особистісних атрибуцій безробітних виступили: «інтернальність в області досягнень», «інтернальність в області невдач», «інтернальність в області виробничих відносин». Необхідність врахування специфіки емоційного сприйняття ситуації професійного виключення (безробіття) та інтенсивності емоційних переживань безробітних спонукали нас до створення формалізованої анкети. Досліджуванам було запропоновано проаналізувати індивідуальну ситуацію професійного виключення і дати кількісну оцінку своїм переживанням з цього приводу за сімома критеріями (емоційними станами), використовуючи заданий (фіксований) числовий континуум їх вираженості. Вираженість кожного стану оцінювалася безробітними за 6-бальною шкалою: 0 балів – відсутність емоційного стану; 5 балів – дуже виражений емоційний стан. Оцінка переживань у безробітних здійснювалася за такими змістовими показниками: 1) внутрішня напруга; 2) внутрішнє спустошення, відсутність інтересу до будь-чого; 3) внутрішня тривога; 4) внутрішня пригніченість; 5) апатія, нестача сил, щоб упоратись з труднощами; 6) внутрішній спокій; 7) внутрішній комфорт.

З метою визначення діапазонів низького, середнього і високого рівнів вираженості показників емоційних переживань безробітних були обчислені квартилі розподілу (Q_{25} , Q_{50} , Q_{75}). Верхньою межею низького рівня вираженості показників переживання було взято перший квартиль (Q_{25}), а нижньою межею високого рівня – третій квартиль (Q_{75}). Середній діапазон вираженості показників переживання відповідав значенням ознаки у проміжку між першим і третім квартилями [3]. У підсумку, співвідношення рівнів вираженості емоційних станів дозволило отримати інтегральний показник – *інтенсивність переживання* індивідуальної ситуації професійного виключення у безробітних. В ході дослідження було виявлено зв'язок між рівнем інтенсивності переживання кризи у безробітних та характеристиками їх смисложиттєвих орієнтацій, особистісної самоактуалізації та особистісних атрибуцій. З цією метою були використані таблиці кросстабуляції номінативних ознак та метод V – Крамера [3]. Отож, проаналізуємо послідовно взаємозв'язок кожної із зазначених груп особистісних характеристик безробітних з інтенсивністю переживання кризи. Аналіз даних на предмет виявлення взаємозв'язку між інтенсивністю переживання кризи та смисложиттєвими орієнтаціями безробітних дозволив зафіксувати статистично значимий зв'язок з усіма характеристиками. Найбільший за

силою зв'язок виявлено з «рефлексивністю» ($V=0,375$; $p<0,001$), «осмисленістю життя» ($V=0,353$; $p<0,001$), «локусом контролю-життя» ($V=0,335$; $p<0,001$), «цілями в житті» ($V=0,300$; $p<0,001$), «локусом контролю-Я» ($V=0,286$; $p<0,001$) і «профідентичністю» ($V=0,257$; $p<0,001$). (табл. 1).

Таблиця 1

**Взаємозв'язок між рівнем інтенсивності переживання у безробітних та рівнем прояву їх
смыслжиттєвих орієнтацій**

Рівень прояву смысложиттєвих орієнтацій		Представленість підгруп із різним рівнем інтенсивності переживання (у %)		
		низький	середній	високий
цілі в житті	низький	37,9	10,6	11,3
	середній	50,6	80,3	49,2
	високий	11,5	9,1	39,5
процес життя	низький	50,6	24,2	51,3
	середній	43,7	47,0	33,8
	високий	5,7	28,8	14,9
результативність життя	низький	57,5	34,8	51,3
	середній	39,1	50,0	30,3
	високий	3,4	15,2	18,5
локус контролю-Я	низький	41,4	12,1	9,2
	середній	52,9	65,2	56,9
	високий	5,7	22,7	33,8
локус контролю-життя	низький	63,2	9,1	18,5
	середній	31,0	59,1	50,3
	високий	5,7	31,8	31,3
осмисленість життя	низький	49,4	7,6	17,4
	середній	43,7	50,0	23,6
	високий	6,9	42,4	59,0
рефлексивність	низький	51,7	13,6	8,7
	середній	36,8	54,5	31,8
	високий	11,5	31,8	59,5
професійна ідентичність	низький	50,6	37,9	17,4
	середній	27,6	39,4	30,3
	високий	21,8	22,7	52,3

Якщо проаналізувати дані, наведені в таблиці, то можна виокремити кілька важливих тенденцій, які визначають особливості особистісно-смыслові детермінації щодо переживання кризи у безробітних. Так, молодь з сильною і амбітною особистісною позицією щодо життя (високий рівень у 33,8% і середній рівень – у 56,9% безробітних), з вираженими життєвими цілями (високий рівень у 39,5% і середній рівень – у 49,2% безробітних), пов'язаними з ідентифікацією і самореалізацією у професійній сфері (високий рівень у 52,3% і середній рівень – у 30,3% безробітних), переконаннями щодо можливості свідомого контролю над усіма аспектами власного життя, в тому числі професійно релевантними (високий рівень у 31,3% і середній рівень – у 50,3% безробітних), перебувають у стані інтенсивного пошуку смыслові відповідності між ідеальним, бажаним сценарієм власного професійного розвитку і реальною ситуацією, що унеможливає його реалізацію (безробіття). Про це свідчить виражений характер смыслового (високий рівень у 59,0% і середній рівень – у 23,6% безробітних) і рефлексивного (високий рівень у 59,5% і середній рівень – у 31,8% безробітних) компонентів переживання у безробітних.

Спираючись на результати дослідження, ми припускаємо, що ситуація професійного виключення актуалізує процес самодетермінації особистісно-смыслові сфери безробітних, який здійснюється шляхом смыслодіяльного переживання кризи в їх індивідуальному досвіді. По суті, в процесі перетворення критичної ситуації на рівні особистості (її суб'єктно-середовищних відношень) безробітного актуалізуються процеси його смыслодіяльної активності, і в тканину цих смыслотрансформуючих відношень обов'язково вплетені переживання. Це опосередковано підтверджує гіпотезу про те, що завдяки переживанню, як процесу не лише пристрасного відображення образів явищ, смислів, цінностей, а ширше – як процесу реінтеграції (відновлення) суб'єктивно-смыслового простору безробітних, відкриваються можливості їх професійного самовизначення на новому (продуктивному, творчому) рівні.

Аналіз взаємозв'язку між інтенсивністю переживань у безробітних та рівнем прояву їх особистісної самоактуалізації дозволяє виявити статистично значимий зв'язок з усіма, крім «спонтанності», характеристиками. Найбільший за силою зв'язок виявлено із «самоповагою» ($V=0,320$; $p<0,001$), «пізнавальними потребами» ($V=0,307$; $p<0,001$), «синергічністю» ($V=0,304$; $p<0,001$), «креативністю» ($V=0,282$; $p<0,001$), «опорою на себе» ($V=0,277$; $p<0,001$), «сенситивністю» ($V=0,257$; $p<0,001$), «мотивацією саморозвитку» ($V=0,254$; $p<0,001$) і «самоприйняттям» ($V=0,243$; $p<0,001$) (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок між рівнем інтенсивності переживання у безробітних та рівнем прояву їх особистісної самоактуалізації

Рівень прояву особистісної самоактуалізації		Представленість підгруп із різним рівнем інтенсивності переживання (у %)		
		низький	середній	високий
часова компетентність	низький	50,6	18,2	42,1
	середній	37,9	68,2	37,9
	високий	11,5	13,6	20,0
опора на себе	низький	47,1	24,2	11,3
	середній	47,1	59,1	58,5
	високий	5,7	16,7	30,3
сенситивність	низький	8,0	25,8	21,0
	середній	83,9	60,6	44,1
	високий	8,0	13,6	34,9
спонтанність	низький	47,1	37,9	49,7
	середній	37,9	40,9	35,4
	високий	14,9	21,2	14,9
самоповага	низький	44,8	16,7	7,2
	середній	49,4	48,5	51,8
	високий	5,7	34,8	41,0
самоприйняття	низький	39,1	22,7	17,4
	середній	58,6	66,7	52,3
	високий	2,3	10,6	30,3
синергічність	низький	66,7	13,6	30,3
	середній	28,7	56,1	33,8
	високий	4,6	30,3	35,9
пізнавальні потреби	низький	67,8	37,9	22,6
	середній	24,1	30,3	25,6
	високий	8,0	31,8	51,8
креативність	низький	48,3	6,1	19,5
	середній	49,4	57,6	57,9
	високий	2,3	36,4	22,6
мотивація саморозвитку	низький	70,1	36,4	51,3
	середній	23,0	59,1	25,6
	високий	6,9	4,5	23,1

Представлений у таблиці відсотковий розподіл безробітних за характеристиками особистісної самоактуалізації дозволяє виявити деякі закономірності, важливі для розуміння специфічних особливостей детермінації переживання кризи у безробітних. Очевидно, що найбільш «чутливою» до особливостей ситуації професійної декваліфікації виявилася та частина безробітних, у яких виражені тенденції поважати і цінувати себе за свою силу (високий рівень у 41,0% і середній рівень – у 51,8% безробітних), пізнавати оточуючий світ (високий рівень у 51,8% і середній рівень – у 25,6% безробітних), розвивати, розширювати власний професійний простір (високий рівень у 23,1% і середній рівень – у 25,6% безробітних), цілісно і осмислено сприймати світ і людей (високий рівень у 35,9% і середній рівень – у 33,8% безробітних), діяти творчо і нестандартно в різноманітних життєвих ситуаціях (високий рівень у 22,6% і середній рівень – у 57,9% безробітних), керуватися власними принципами і мотивами, у своїх вчинках опиратися на власні почуття і думки (високий рівень у 30,3% і середній рівень – у 58,5% безробітних), глибоко і тонко відчувати власні потреби і переживання (високий рівень у 34,9% і середній рівень – у 44,1% безробітних), приймати себе всупереч своїй слабкості (високий рівень у 30,3% і середній рівень – у 52,3% безробітних).

Що стосується характеристики «спонтанність», то лише невелика частина безробітних з вираженою тенденцією відкрито виявляти свої почуття і емоції у поведінці (високий рівень у 14,9% і середній рівень – у 35,4% безробітних) демонструє високу інтенсивність переживання кризи. Оскільки «спонтанність» не увійшла до шерегу значимих самоактуалізаційних корелятивів переживання кризи, то стає очевидним, що можливість і прагнення бути самим собою, спонтанно виражати свої почуття і емоції в поведінці не є для безробітних актуальними потребами в ситуації професійного виключення, що вимагають мобілізації особистісних ресурсів. Узагальнюючи емпіричні дані, можна говорити про те, що самоактуалізаційна феноменологія, як і смисложиттєва, визначає змістовий характер переживання кризи у безробітних. В контексті даного дослідження це може свідчити про те, що конструктивне перетворення критичної ситуації (безробіття), що передбачає актуалізацію процесів самодетермінації особистісно-сислової сфери безробітних, пов'язане з певними ознаками зрілої особистості, які вже неодноразово описувалися у науковій літературі. До них можна віднести самоповагу, прийняття себе та інших і, напевне, основну якість, яку А. Маслоу називає самореалізацією, а В. Франкл – осмисленістю життя. Такою важливою домінантою зрілої особистості, яка дозволяє успішно долати негативні наслідки будь-яких життєвих труднощів, Е. Шостром вважала самоактуалізацію. Це дає підстави частково підтвердити робоче припущення про те, що конструктивне переживання кризи у безробітних відбувається в процесі їх смислodianьної активності у напрямку усунення смислового розходження між

свідомістю і буттям, відновлення їх відповідності на основі нових життєвих відношень, і детермінується специфічною конфігурацією смисложиттєвих і самоактуалізаційних особистісних детермінант.

Аналіз взаємозв'язку між рівнем інтенсивності переживання у безробітних та їх особистісними атрибутами дозволив зафіксувати статистично значимий зв'язок з усіма їх характеристиками. За силою зв'язку дані характеристики розподілилися наступним чином: «інтернальність в області невдач» ($V=0,366$; $p<0,001$), «інтернальність в області виробничих відносин» ($V=0,282$; $p<0,001$), «інтернальність в області досягнень» ($V=0,173$; $p<0,01$) (табл. 3).

Таблиця 3

Взаємозв'язок між рівнем інтенсивності переживання у безробітних та рівнем прояву їх особистісних атрибутів

Рівень інтенсивності переживання	Кількісні показники представленості різних типів особистісних атрибутів (у %)								
	інтернальність в області досягнень			інтернальність в області невдач			інтернальність у вироб. відносинах		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий
низький	48,3	31,0	20,7	64,4	17,2	18,4	44,8	28,7	26,4
середній	19,7	43,9	36,4	21,2	43,9	34,8	39,4	40,9	19,7
високий	27,2	34,4	38,5	27,2	30,8	42,1	20,0	40,5	39,5

Відсотковий аналіз характеру взаємозалежності між рівнем інтенсивності переживання у безробітних та «інтернальністю в області невдач» (високий рівень у 42,1% і середній рівень – у 30,8% безробітних), «інтернальністю в області виробничих відносин» (високий рівень у 39,5% і середній рівень – у 40,5% безробітних) і «інтернальністю в області досягнень» (високий рівень у 38,5% і середній рівень – у 34,4% безробітних) дозволяє констатувати, що виражену інтенсивність переживання демонструє та частина безробітних, яка бере всю відповідальність за реальний стан речей (втрата роботи або неможливість її знайти) на себе, намагається локалізувати джерело причинності у собі, прагне розібратися у власних особистісно-професійних якостях, які опосередковано сприяли збільшенню ризику потрапляння до лав безробітних.

Якщо звернутися до результатів, отриманих вітчизняними і зарубіжними дослідниками в контексті вивчення поведінкових стратегій подолання безробіття (копінг-стратегій), то можна помітити закономірну тенденцію – конструктивний стиль поведінки, який приводить до відновлення зайнятості, достовірно частіше демонструють безробітні з вираженими інтернальними особистісними атрибутами. Враховуючи це і виходячи з результатів дослідження, можна припустити, що у перетворенні (переживанні) кризових ситуацій, пов'язаних з втратою професійної і трудової зайнятості, важливу роль відіграє така особистісна характеристика як інтернальний локус контролю. Якщо екстраполювати ці сентенції у площину дослідження актуальної проблеми, то стає очевидним, що інтернальність як стійка особистісна диспозиція бере безпосередню участь у відновленні (реінтеграції) суб'єктивно-смислового простору безробітних, а детермінуючим процесом такої їх смислорозумної активності виступає переживання.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розвідок. На основі визначеної мети, яка полягала у вивченні особливостей смислорозумної детермінації переживання кризи у безробітних, було досліджено його емпіричні кореляції – смисложиттєві орієнтації, характеристики особистісної самоактуалізації та особистісних атрибутів безробітних, а також виявлено взаємозв'язок рівня їх вираженості з інтенсивністю переживань. Узагальнення емпіричних даних дало підстави стверджувати, що смисложиттєва феноменологія, як і самоактуалізаційна, визначає змістовий характер переживання кризи у безробітних. Це може свідчити про те, що перетворення кризової ситуації безробіття передбачає актуалізацію процесів самодетермінації особистісно-смислової сфери безробітних. Аналіз результатів дослідження особистісних атрибутів безробітних дозволив виявити, що у перетворенні (переживанні) кризових ситуацій, пов'язаних з втратою професійної і трудової зайнятості, важливу роль відіграє така особистісна характеристика як інтернальний локус контролю. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні типологічних і статевоспецифічних особливостей переживання кризи у безробітних.

Список використаних джерел

1. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов. – М. : Изд-во Ин-та психологии РАН, 2004. – 424 с.
2. Леонтьев Д. А. Тест смысловых ориентаций / Д. А. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Смысл, 2000. – 18 с.
3. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования: анализ и интерпретация данных / А. Д. Наследов. – СПб. : Речь, 2004. – 392 с.
4. Практикум по гендерной психологии / под ред. И. С. Клециной. – СПб., 2003. – 480 с.
5. Сыманюк Э. Э. Психология профессионально обусловленных кризисов / Э. Э. Сыманюк. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 2004. – 320 с.
6. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 488 с.

References

1. Karpov A. V. Psihologija refleksivnyh mehanizmov dejatel'nosti / A. V. Karpov. – M. : Izd-vo In-ta psihologii

- RAN, 2004. – 424 s.
2. Leont'ev D. A. Test smyslozhiznennykh orientacij / D. A. Leont'ev. – 2-e izd. – M. : Smysl, 2000. – 18 s.
 3. Nasledov A. D. Matematicheskie metody psihologicheskogo issledovaniya: analiz i interpretaciya dannyh / A. D. Nasledov. – SPb. : Rech', 2004. – 392 s.
 4. Praktikum po gendernoj psihologii / pod red. I. S. Klecinoj. – SPb., 2003. – 480 s.
 5. Symanjuk Je. Je. Psihologija professional'no obuslovlennykh krizisov / Je. Je. Symanjuk. – M. : Izd-vo Mosk. psihol.-soc. in-ta, 2004. – 320 s.
 6. Fetiskin N. P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitiya lichnosti i malyh grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – M. : Izd-vo In-ta psihoterapii, 2002. – 488 s.

Rudiuk O.V. SENS-AND-ACTION' DETERMINATION OF EMOTIONAL STATES EXPERIENCED BY THE UNEMPLOYED PEOPLE IN PROFESSIONAL CRISIS

The article deals with the empirical elaboration of experience concept from the perspective of verification of its purport-activity character. In particular, the features of purport-activity determination of crisis experiencing by the unemployed are studied. The characteristics of the life purport orientations, personal self-actualization and personal attributions are defined as empirical correlates of features of purport-activity determination of crisis experiencing by the unemployed. An association between the level of intensity of crisis experiencing by the unemployed and characteristics of life purport orientations, personal self-actualization and personal attributions is detected.

Summarizing of empirical data gives grounds to claim that life purport phenomenology as well as self-actualization determines informative character of crisis experiencing by the unemployed. This may indicate that the conversion of crisis situation of professional exclusion provides actualization of self-determination processes of personal-purport sphere of the unemployed. Analysis of the survey results of the unemployed personal attributions revealed that such personal disposition as internal locus of control plays an important role in the conversion (experience) of crisis situations related to loss of employment.

It is concluded that the experience of the crisis by the unemployed has purport-activity character and it is determined by specific configuration of life purport, self-actualization and attribute personal characteristics.

Key words: personality, unemployment, crisis, crisis experience, purport- activity character of experience, life purport orientations, personal self-actualization, personal attribution.

УДК 159.922.8:159.923–057.875

Г.В. РУДЬ, О.І. КОСАРЄВА

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЯВУ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ПЕРШОКУРСНИКІВ**

В статті висвітлено психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників. Досліджено, що у першокурсника ставлення до себе як детермінанта саморозвитку особистості проявляється у новій якості – як ставлення до людини, що взаємодіє з іншими людьми. Новий крок у побудові свого життєвого світу пов'язаний з тим, що людина усвідомлює себе не лише як окрему яскраву індивідуальність, а й як члена групи, комунікатора, що встановлює контакти з постійно зростаючим колом людей. Для діагностики чинників особистісного розвитку було застосовано ряд методик: функціональна проба «Історія»; визначення рівня суб'єктності (М. Ісаков); метод мотиваційної індукції Ньютона; методика «Піраміда», розроблена на основі моделі мотиваційно-потребнісної сфери А. Маслоу; проективна проба «Я-висловлювання»; проективна методика «Символічні проби».

Ключові слова: розвиток особистості, першокурсник, особистісні характеристики, суб'єктність, рівень рефлексії, саморозвиток, самосвідомість.

В статье представлен психологический анализ проявления личностных характеристик первокурсников. Обосновано, что у первокурсника отношение к себе как детерминанта саморазвития личности проявляется в новом качестве – как отношение к человеку, который взаимодействует с другими людьми. Новый шаг в построении своего жизненного мира связан с тем, что человек осознает себя не только как отдельную яркую индивидуальность, но и как члена группы, коммуникатора, устанавливает контакты с постоянно растущим кругом людей. Для диагностики факторов личностного развития был применен ряд методик: функциональная проба «История»; определение уровня субъектности (Н. Исаков); метод мотивационной индукции Ньютона; методика «Пирамида», разработанная на основе модели мотивационно-потребностной сферы А. Маслоу; проективная проба «Я-высказывания»; проективная методика «Символические пробы».

Ключевые слова: развитие личности, первокурсник, личностные характеристики, субъектность, уровень рефлексии, саморазвитие, самосознание.

Постановка проблеми. Період навчання у вищому навчальному закладі для сучасної молоді людини один з найважливіших, оскільки саме у цей час відбувається її особистісне зростання та становлення, і він характеризується одночасним перебігом цілого ряду специфічних процесів, обумовлених особливостями діяльності, соціального оточення. На цьому етапі суттєвим є ставлення до обраної спеціальності та професійна

З М І С Т

Павелків Р. В. Формування та розвиток здатності до моральної рефлексії в процесі активного соціально-психологічного навчання молодших школярів	5
Артемова О. І. Вплив рівня розвитку креативності на адаптацію студента-першокурсника.....	10
Бабій М. Ф. Важливість здібностей у вербальній взаємодії педагогів.....	14
Березюк Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів на засадах компетентнісного підходу в контексті європейського простору вищої освіти	18
Богдан Ж. Б., Підбуцька Н. В. Мотиваційні предиктори спрямованості особистості	24
Борейчук І. О., Матухно Є. В. Використання фотоспогадів у позитивній мотивації індивіда	27
Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО	31
Бучко В. Б. Психологічні аспекти сприймання справедливості через призму культури бідності та багатства.....	36
Бушуєва Т. В. Взаємозв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період дорослішання.....	41
Веремійчук Т. А. Психологічні особливості переживання кризи студентської молоді в Україні	46
Воробійов А. М., Демчук О. О. Медіа залежність як різновид психічних відхилень.....	49
Ганкевич О. В. Вплив психотравмуючих факторів на життєдіяльність молодих та зрілих подружніх пар	54
Главінська О. Д. Професійне самоусвідомлення та самовизначення студентської молоді у становленні особистісної суверенності.....	59
Грипич С. Н. Розвиток професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей в процесі навчання у ВНЗ	63
Грицюк І. М. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення.....	67
Демчук О. О., Лазарчук В. В. Життєва компетентність як підґрунтя власної життєвої і професійної успішності.....	71
Демянюк О. Б., Косарєва О. І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді.....	75
Дучимінська Т. І., Хлівна О. М. Роль лабораторного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів.....	79
Ivashkevych E. E. Psycholinguistic aspects of comic book narration.....	84
Івашкевич Е. Унікальність особистості та структура соціального інтелекту педагога.....	88
Камінська О. В. Система засобів подолання схильності до інтернет-залежності на основі ресурсного підходу	92
Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вдів загиблих учасників АТО.....	96
Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз.....	101
Кідалова М. М. Емоційні бар'єри студентів ВНЗ: психологічні особливості прояву в умовах адаптаційного періоду	105
Ключек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві	110
Корчакова Н. В. Егоїстична мотивація як перешкода у розвитку просоціальної поведінки підлітка	114
Котлова Л. О., Марчук К. А. Психологічні особливості творення поетичного тексту (за науковим трактатом І. Франка "Із секретів поетичної творчості").....	120
Коць М. О., Онопченко І. В., Озоровський І. В. Роль мотиваційних чинників у професійному самовизначенні підлітків з особливими потребами.....	124
Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР	128
Крюкова Л. В. Критерії формування особливостей емоційної сфери молодшого школяра	133
Кряж І. В., Гранкіна-Сазонова Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів	137
Кузьмін В. В. Концептуалізація соціально-психологічних процесів виникнення, формування й розвитку спільноти дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, їх інтеграція в сучасне суспільство	143
Кулаков Р. С. Особливості впливу профільного навчання на вибір старшокласниками сфери майбутньої професійної діяльності	147
Кулакова Л. М. Психологічні особливості розуміння текстової інформації молодшими школярами в умовах навчальної діяльності	153
Лисак Н. О., Петренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи щодо структури внутрішньоособистісного конфлікту в період юнацького студентського віку	157
Литвинчук Л. М. Оцінка індивідуальних особливостей трансперсональної поведінки залежних від опіоїдів	162
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів	167
Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати.....	171

Луцик Г. О. Чинники схильності підлітків до девіантної поведінки	175
Магдисюк Л. І. Психологічні особливості якості життя осіб з серцево-судинними захворюваннями.....	180
Mykhalchuk N. O., Yatsuryk A. O. The problem of understanding in psychology: philosophical and methodological background	184
Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей	188
Назаревич В. В., Борейчук І. О. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда	192
Назарець Л. М. Особливості взаємодії у конфліктах та конструктивні прийоми їх подолання	197
Новік Л. О., Хупавцева Н. О. Вікові особливості становлення професійного іміджу особистості	202
Оксентюк Н. В. Мікромоменти позитивного резонансу	206
Павелків В. Р., Панасюк В. М. Прояви ознак фанатизму як соціального явища: на прикладі молодіжних субкультур	211
Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М.М. Рубінштейна	215
Позднишев Є. В. Роль інструментів психотехнологій у формуванні та просуванні іміджу суб'єктів спортивної діяльності	220
Помилуйко В. Ю. Психологічні механізми розвитку ключових компетентностей у дорослому віці	225
Романюк В. Л. Дослідження психічного здоров'я особистості за рівнем тривожності	230
Рудюк О. В. Смыслодіяльна детермінація переживання кризи у безробітних.....	234
Рудь Г. В., Косарєва О. І. Психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників	239
Савелюк Н. М. Психологічні аспекти проблеми взаємозв'язку релігійної активності та суб'єктивного благополуччя	244
Созонюк О. С. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	250
Ставицька О. Г., Ставицький Д. О. Динаміка змісту особистісно-мотиваційної сфери студентів за час навчання у вузі	254
Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості	259
Столярчук О. А. Динаміка професійного Я-образу майбутніх фахівців.....	263
Сторож О. В., Дружиніна І. А. Психологічні особливості адаптації та творчої реалізації особистості у соціумі	268
Ткаченко О. А. Аналіз факторів професійного саморозвитку як підґрунтя самопроекування учителів.....	272
Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі	277
Федоренко Р. П., Лех Т. Л. Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до "груп смерті" та небезпечних ігор у соціальних мережах	281
Фенина О. Я. Проблема рефлексії та рефлексивності особистості у становленні професійного самоменеджменту	286
Хомич І. С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв.....	291
Шаповал І. М. Дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності студентів-психологів.....	295
Шкарлатюк К. І., Сойко О. В. Медитативні казки як ресурс особистісного розвитку дитини з психофізичними порушеннями.....	300
Яцюк Н. О. Особливості морального розвитку молодших школярів у сучасних умовах	304
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Упорядники:
проф. **Павелків Р. В.**, доц. **Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 20.04.2017 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 8 / упоряд.
Р. В. Павелків ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне :
РДГУ, 2017. – 318 с.

УДК 159.9+316.6
ББК 88

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017